

UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA ÎN PUBLICISTICA SCRITORILOR DIN INTERBELIC: O ABORDARE SOCIOCRTICĂ

Diana DEMENTIEVA

Doctor în filologie, cercetător științific superior, Universitatea de Stat din Moldova. Domenii de preocupare: literatura română; teoria, istoria și critica literară; teoria lecturii; folclor contemporan; legende urbane. Cărți publicate: *Caleidoscopul lecturii: Principalele direcții ale teoriei lecturii din secolul al XX-lea* (Chișinău: Tipografia centrală, 2021); *Critica orientată către cititor*, în: Aliona Grati, Elisaveta Iovu, Oxana Popa, Diana Dementieva, Rodica Gotca. *Opera literară ca dialog și relație. Noi modele critice: Dialogica, Imagologia, Sociocritica, Critica orientată către cititor, Ergocritica* (Chișinău: Știința, 2021); *Chișinău. Cultura promovării orașului*, monografie colectivă, coord.: Aliona Grati, Diana Dementieva (Chișinău: Știința, 2023).

Unirea Basarabiei cu România în publicistica scriitorilor din interbelic: o abordare sociocritică

Rezumat: Unirea Basarabiei cu România din 1918 a avut un impact profund asupra identității și conștiinței naționale a românilor, dar și asupra contextului socio-politic al vremii. Atmosfera morală din societate a determinat formarea unui discurs social dominant, ale cărui mărci expresive au fost concretizate în publicistica vremii. Publicistica scriitorilor din interbelic, ca document al epocii, este un exemplu relevant al modului în care evenimentele sociale și politice sunt reflectate în limbaj, influențând percepțiile colective. Textele publicate în ziarele timpului nu sunt doar simple relatări ale unor fapte, ci și construcții ideologice care servesc anumite interese sociale sau politice, formând un discurs de influență. Studiul acestor texte din perspectiva sociocriticii presupune o înțelegere profundă a modalității în care structurile de putere, normele culturale și economice, precum și relațiile dintre diferitele grupuri sociale sunt reflectate și mediate prin limbaj. Metoda sociocriticii permite identificarea unor tipare de comportament, ideologii sau valori ce se regăsesc în textul publicistic și care pot deveni indicii ale unor schimbări în mentalitatea publică sau ale unor procese sociale semnificative. Analiza textelor publicate în Basarabia și România relevă existența mai multor „câmpuri sociale” (cel bucureștean, chișinăuian, bălțean, ieșean ș.a.), în care discursurile despre Unire comportă, în general, aceeași ideologie, viziune, aspirație, atitudine etică, totodată, se diferențiază prin aspecte particulare.

Cuvinte-cheie: Unirea Basarabiei cu România, publicistică, scriitori, abordare sociocritică, câmp social, socialitate, ideologie, discurs.

The Union of Bessarabia with Romania in the Interwar Writers' Publications: a Sociocritical Approach

Abstract: The Union of Bessarabia with Romania in 1918 had a profound impact on the identity and national consciousness of Romanians, but also on the socio-political context of the time. The moral atmosphere in society led to the formation of a dominant social discourse, whose expressive marks were concretized in the publishing of the time. The publications of inter-war writers, as a document of the period, is a relevant example of how social and political events are reflected in language, influencing collective perceptions. The texts published in the newspapers of the time are not merely simple accounts of facts, but also ideological constructions serving certain social or political interests, forming an influential discourse. The study of these texts from a sociocritical perspective requires a deep understanding of how power structures, cultural and economic norms, and the relationships between different social groups are reflected and mediated through language. The method of sociocriticism makes it possible to identify patterns of behavior, ideologies or values that can be found in the publicistic text and that may become indicative of changes in public mentality or significant social processes. The analysis of the texts published in Bessarabia and Romania reveals the existence of several "social fields" (the Bucharest, Chișinău, Bălți, Iași, etc.), in which the discourses about the Union generally include the same ideology, vision, aspiration, ethical attitude, but at the same time they differ in particular aspects.

Keywords: The Union of Bessarabia with Romania, press, writers, sociocritical approach, social field, sociality, ideology, discourse.

Unirea Basarabiei cu România de la 27 martie 1918 este considerată unul dintre cele mai importante evenimente din istoria națională a României, având un impact semnificativ asupra conștiinței colective a românilor din întreaga lume. În perioada interbelică, scriitorii au fost profund implicați în procesul de consolidare a Unirii. Reflectând în scrierile lor noile realități sociale ce decurgeau din integrarea Basarabiei în cadrul statului român, aceștia au contribuit la formarea unui discurs social dominant. Consolidarea acestei „doxei” (voce/discurs) a definitivat procesul de amalgamare a opiniilor din societate și a impulsionat realizarea Unirii. Publicistica din această perioadă a fost un instrument esențial de formare și mobilizare a opiniei publice, întrucât autorii nu s-au limitat la o simplă evocare a evenimentelor, ci au constituit un teren fertil pentru reflecții politice, identitare și culturale – o componentă necesară într-o conjunctură în care statul român era în plină modernizare și reorganizare, iar ideologiile politice extremiste își făceau apariția.

Actul Unirii se definește nu doar prin dimensiunea sa politică și socială. „Când acționează caracterul național și împrejurările ambiante, ele nu operează pe o *tabula rasa*, ci pe o *tabula* asupra căreia s-a imprimat urme” [1, p. 262]. Unirea, la fel, încununează un ansamblu complex de metamorfoze care au avut loc în perioada interbelică la nivel global. În perioadă respectivă a existat o concepție dominantă, un model ideal al omului, această idee creatoare și universală s-a manifestat în întregul câmp al acțiunii și al gândirii. De fapt, fiecare epocă este marcată de o anumită convingere asupra lumii, treptat, această forma de spirit a unei idei dominante este depășită când apare altă formă de spirit, altă idee. „Pentru spațiul de cultură și civilizație europeană în ansamblu, anul 1918 a însemnat nu numai sfârșitul Primului Război Mondial, cu nemaiîntâlnitele până atunci jertfe umane și distrugerii materiale, ci și, totodată, triumful unui nou principiu, al celui național, de organizare a statelor pe continentul european. Prin victoria puterilor democrate euroatlantice, prin luptele proprii ale națiunilor cucerite și

subjugate de secole, anul 1918 a adus libertatea și unitatea națională de stat pentru 115 milioane de locuitori din Europa Centrală și de Sud-Est, consfințită de geopolitica Sistemului de la Versailles, profund democratic și înnoitor” [2, p. 5].

Această conjunctură politică a dictat nu doar subiectele abordate în ziarele vremii, ci și structura narativă a publicațiilor, natura limbajului, relația dintre autor/scriitor și receptor/societate. S-a profilat astfel un discurs publicistic tipic, care, prin configurația și tematica sa, a contribuit el însuși la înfăptuirea Unirii. În acest context, se impune analiza procesului prin care faptele sociale sunt transpuse în cele de limbaj, în care realitățile sociale și politice sunt interpretate, filtrate și exprimate printr-un sistem de semne care reflectă nu doar faptele în sine, ci și intențiile, valorile, perspectivele dominante ale perioadei. Transpunerea respectivă nu este un simplu act de comunicare, ci o formă de negociere a sensurilor, în care limbajul devine un instrument de influență și de modelare a percepției publice.

Există mai multe posibilități de a aborda textul literar, așa cum demonstrează autoarele monografiei *Opera literară ca dialog și relație: Noi modele critice: dialogica, imagologia, socio-critica, critica orientată către cititor, ergocritica* (Chișinău: Știința, 2021) [3]. Modelele critice propuse se bazează pe principiile dialogismului. „Conceptul estetic bahtinian de «structură dialogică» a operei literare a constituit o rădăcină teoretică pe care s-au alțuit mai multe cercetări asupra literaturii mai noi” [4, p. 105].

De exemplu, sociologia literaturii consideră fenomenul literar un produs social, adică îl analizează în funcție de condițiile sale de producție și receptare. În demersul dat însă se apelează la metodologia sociocriticii, o disciplină care vede literatura ca un obiect al analizei, ca un produs al unei realități sociale și ideologice pe care o reflectă sau o provoacă, concentrându-se pe structurile sociale din cadrul textului. „Sociocritica... deși se inspiră din sociologia literaturii, spre deosebire de aceasta, nu este preocupată doar de influența mediului social asupra operei, ci și de tehnicile care asigură

transformarea faptelor sociale în fapte de limbaj” [5, p. 86].

Așadar, sociocritica nu se rezumă doar la analiza temelor abordate în textul literar, ci se axează pe studierea actanților, a limbajului, a structurilor narative, pentru a identifica modalitatea în care acestea reflectă realitățile sociale. Cercetarea se concentrează asupra relației dintre individ și colectivitate, adică între agentul literar și societatea în care acesta trăiește. Având în vedere scopul demersului de față, o analiză din perspectiva sociocriticii va demonstra că publicistica este un spațiu în care se negociază sensurile sociale și politice, în care scriitorii răspund la provocările timpului lor, dar și în care se construiesc identități colective sau se contestă norme sociale. Sociologul Pierre Zima, de asemenea, notează că, „spre deosebire de metodele existente în sociologia literaturii, care se orientează spre aspecte tematice sau *ideale* ale *operei*, sociologia textului se interesează de problema cunoașterii, de modul în care problemele sociale și interesele grupului se articulează în planul semantic, sintactic și narativ” [6, p. 9].

Sociocritica se aliniază teoriei intertextualității, având ca obiect principal intertextul social. Procesul prin care se trece de la faptele sociale la cele de limbaj presupune o traducere a realităților istorice și sociale într-un sistem simbolic, un limbaj care poate adopta diverse forme și semnificații. Folosindu-se de un instrumentar teoretico-metodologic specific criticii literare, sociocritica analizează ideologia textului, identifică reprezentările sociale la nivelul textului, studiază relațiile de putere între actanții intra-și extratextuali, decodează semnificațiile din interiorul textului, interpretează simbolurile și relațiile sociale proiectate în structura narativă și stilistică a textului.

În contextul studiului dat, utilizarea termenului „discurs” devine mai adecvată decât a noțiunii de „text”, întrucât „discursul” reflectă o dimensiune mai complexă, dinamică și interactivă a fenomenului analizat. Textul publicistic nu poate fi considerat un text literar-artistic propriu-zis, al cărui scop este în esență estetic.

Primul are misiunea de a informa, analiza sau influența opinia publică asupra unui subiect de actualitate.

Au avut loc numeroase dezbateri în jurul utilizării noțiunilor de „text” și „discurs” ca obiecte de studiu în cadrul sociocriticii. Școala de la Montréal a promovat ideea că discursul social constituie o componentă esențială a sociocriticii. Discursul, conform definiției lui Marc Angenot, include tot ceea ce se vorbește și se scrie într-o societate, acoperind atât comunicarea publică, cât și cea din media [6, p. 84-85]. Se înțelege că „discursul” vizează un concept mai larg, care nu se limitează doar la textul propriu-zis, ci include și contextul său de producție, recepție și interpretare. Acesta include autorul, cititorul, instituțiile culturale, dar și realitățile sociale și politice în care se află. În acest sens, discursul nu este doar produsul unei scrieri literare, ci include și semnificațiile sociale, ideologice și politice care sunt create și perpetuate prin limbajul folosit.

Prin urmare, textul publicistic din perioada interbelică este un construct al cărui specific constă în modul său de a reacționa la discursurile sociale despre Unire pe care le-a absorbit și le-a transformat, deoarece rolul literaturii „nu este de a propaga idei, nici de a descrie fidel realitatea, ci să critice și să transforme realitatea, descriind-o” [7, p. 91]. După Hippolyte Taine, istoria s-a transformat prin studiul literaturilor: „În această privință – afirmă filosoful francez – un poem de seamă, un roman frumos, confesiunile unui om superior sunt mai instructive decât o sumedenie de istorici și de istorii; aș da cincizeci de volume de documente și o sută de volume de hârtii diplomatice pentru memoriile lui Cellini, pentru scrisoarea sfântului Paul, pentru conversațiile de la masa lui Luther sau pentru comediile lui Aristotel. În această constantă importanța operelor literare, sunt utile pentru că sunt frumoase; utilitatea lor crește o dată cu desăvârșirea lor... Cu cât o carte notează sentimente mai importante, cu atât e mai sus situată în literatură; căci un scriitor adună în jurul său simpatiile unui secol întreg și al unei

națiuni întregi... De aceea printre documentele care ne readuc în fața ochilor sentimentele generațiilor trecute, cel mai de seamă e fără îndoială literatura... Constituțiile, religiile nu pot înfățișa viața spirituală... Deci prin studiul literaturilor vom putea alcătui istoria morală” [1, p. 270]. Considerând publicistica o formă de literatură, articolele de presă din perioada interbelică arată modul în care oamenii au simțit și gândit în acele vremuri, pentru că modurile de a simți și gândi sunt legate de cele mai importante evenimente. „S-a descoperit că opera literară nu este un simplu joc al imaginației, capriciul izolat al unei minți înfierbântate, ci copia moravurilor înconjurătoare și semnul unei stări de spirit” [1, p. 247]. Deci, dacă literatura nu imită, ci recrează realitatea, atunci, în mod indubitabil, Unirea este o operă realizată, iar dincolo de acest text se citește „individul lăuntric” caracteristic perioadei respective.

Mulți scriitori din perioada interbelică au fost influențați de valul naționalist care traversa Europa după Primul Război Mondial. În România, acest naționalism era puternic ancorat în dorința de a recupera teritoriile istorice și de a construi un stat unitar național. Publicistica interbelică românească a fost marcată de un discurs naționalist care prezenta Unirea Basarabiei cu România ca pe o împlinire a destinului național. Scriitori precum Tudor Arghezi, George Călinescu sau Ion Pillat au susținut în scrierile lor necesitatea consolidării unității naționale și integrarea Basarabiei în România, văzând în aceasta o afirmare a unui ideal național istoric. În lucrările lor, Unirea era nu doar un act politic, ci o expresie a unei forțe colective, a unui destin național care se împlinea după secole de diviziune. Alți scriitori, în special cei cu viziuni mai critice față de structurile politice existente sau față de procesul de modernizare a statului român, au pus în discuție probleme importante cu privire la integrarea reală a Basarabiei în România. Scriitori ca Liviu Rebreanu sau Camil Petrescu au subliniat dificultățile economice și sociale cu care se confrunta Basarabia, iar unii dintre aceștia au criticat lentoarea procesului de

integrare a regiunii în viața politică și culturală a României. Problema etniilor, a diversității religioase și a lipsei infrastructurii moderne erau teme recurente în publicistica acestor autori.

Analiza sociocritică a acestor texte poate releva nu doar felul în care contextul social, ideologic și istoric a influențat discursul scriitorilor, dar, mai ales, modul în care publicistica vremii, fiind principala sursă de informare în epoca respectivă, a contribuit la formarea unui discurs național și, în cele din urmă, la realizarea Unirii. Istoricii Marius Diaconescu și Andrei Florin Sora, prin Antologia *Ziarele românești despre Unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei*, aduc dovezi clare că, fără implicarea presei, Unirea nu ar fi fost posibilă. Presa – carte trebuie privită doar în ansamblul ei, susțin antologiștii –, a implantat în conștiința românilor ideea unei Românii Mari, iar ulterior a continuat să o susțină și s-o promoveze [8]. Rolul presei ca formator și catalizator al opiniei publice în realizarea Unirii se confirmă și prin analiza celor 200 de texte antologate de către Diana Vrabie în volumul *Unirea din 1918 în presa din regiunea Moldovei (Basarabia)* [2]. Articolele au fost selectate din ziarele apărute în Basarabia între anii 1917–1918.

Socialitatea publicisticii din interbelic se individualizează prin reflectarea tuturor problemelor, aspectelor, realităților politice și sociale legate de înfăptuirea Unirii. Studiul textelor publicate de scriitorii din cele două „medii sociale” (Basarabia și România) relevă existența mai multor câmpuri sociale (cel bucureștean, chișinăuian, bălțean ș.a.), în care discursurile despre Unire comportă, pe de o parte, aceleași viziuni, aspirații, atitudini etice, iar pe de altă parte se individualizează prin subiectele abordate și natura mesajelor ideologice.

În general, publicistica din România a evidențiat în mod predominant entuziasmul și bucuria asociate cu Unirea din 1918, subliniind realizările istorice și importanța evenimentului pentru întregirea națională. De exemplu, fragmentul din *Impresii din Basarabia* de Ion C. Teodorescu sugerează cum un asemenea eveni-

ment istoric are puterea de a perturba ordinea socială și mentalitatea colectivă a unei națiuni. Emoțiile puternice descrise de narator reflectă impactul profund pe care astfel de evenimente îl pot avea asupra individului și societății în ansamblu. Națiunea română, în acest context, este prezentată ca fiind prinsă într-o tensiune între euforia unirii și incertitudinea față de viitor:

„Lumina” (București), An. II, nr. 425 și 433, 5 și 13 nov. 1918, pp. 1-2

V-amintiți, voi cititori bucureșteni, ce s-a petrecut în sufletele și-n mințile tuturor când, prin aprilie 1918, negrul cer al vieții noastre cele ticăloase a fost brăzdat de știrea că „Republica moldovenească s-a unit cu România”? Eu unul vă mărturisesc că mi-am simțit inima tresărind ca zbuciumată de un curent electric și capul învârtindu-se de amețelă. Uluit mi-am cuprins pieptul cu o mână și fruntea cu cealaltă, înțelegând atunci pentru întâia oară cum e cu puțință ca bucuria să te ucidă sau să te înnebunească. [9, p. 23]

În alt context, venirea armatei române în Basarabia este prezentată ca o acțiune de eliberare:

„România” (Iași), An. II, nr. 330, 31 ian. 1918, p. 2

Ziua de 24 ianuarie la Chișinău (Mihail Sadoveanu)

Acum câteva zile chiar, în capitala Basarabiei stăpânea teroarea. Domnia soldaților anarhiei era tot așa de cruntă ca și vechiul țarism. Și, deodată, s-a făcut lumină. Hotarul Prutului s-a deschis. Oastea românească a străbătut dincoace, aducând liniștea. Lumea a răsuflat, ca după un vis rău. Și-acum pretutindeni trec oameni cu fețele luminate spre neconținutul zvon al armăii. [9, p. 17]

Fragmentul sugerează o percepție de salvare dintr-o stare de teroare și anarhie, asociată cu opresiunea țaristă. Armata română este înfățișată ca agent al unui bine moral și al unei ordini drepte, care aduce eliberarea. Rolul elogiului este

dublu: pe de o parte, acesta slăvește intervenția soldaților români ca un act salvator, care aduce stabilitate și ordine în regiune; pe de altă parte, contribuie la construirea unei imagini pozitive a Unirii și la promovarea unui discurs naționalist care subliniază beneficiile acesteia pentru Basarabia și pentru întreaga națiune română.

În acea perioadă, călătoriile în Basarabia devin din ce în ce mai frecvente, multe dintre publicații prezintă secvențe din jurnalele de călătorie ale vizitatorilor. Interacționând cu un câmp social diferit, autorii reflectă inconștient discursul pe care-l implică acest câmp, determinat de o perioadă de tranziție și interacțiune culturală. Analizând impresiile de călătorie, se poate observa cum s-a construit imaginea acestei regiuni în conștiința colectivă a românilor de peste Prut. Acest tip de narațiune poate fi analizat și ca un produs al raporturilor de putere, în care reprezentările externe contribuie la formarea unui anumit tip de discurs despre identitatea basarabeană.

Fragmentul următor relevă coexistența mai multor câmpuri sociale:

„Lumina” (București), An. II, nr. 301, 4 iul. 1918, p. 1

***Impresii din Basarabia

Spre Chișinău – Prutul – Zi de târg la Ungheni

În Unghenii din stânga Prutului e zi de târg. Târgule mare. Sute și sute de care și căruțe, sute de țărani și țărance, vând și cumpără. Portul rusesc s-a impus mai ales la bărbați, deși sub acest port recunoști lesne tipul moldovenesc. [9, p. 20-21]

Basarabia a suportat influența diferitor mediilor sociale: o perioadă s-a aflat sub stăpânirea Imperiului Țarist, apoi, după Revoluție, a urmat un proces de readaptare culturală și politică. Influența Imperiului Rus asupra locuitorilor din Basarabia era evidentă. Secvența „portul rusesc s-a impus” semnalează subjugarea culturală a populației moldovenești. Chiar dacă portul rusesc este predominant, tipul „moldovenesc” nu dispare complet, este recognoscibil și coexistă, ceea ce sugerează un proces de sinteză sau o for-

mă de rezistență culturală. Această secvență și alte texte similare subliniază ideea că identitatea locală a fost mereu negociată și definită în fața influențelor externe.

Impresiile de călătorie reflectă inclusiv probleme de ordin socio-economic, de infrastructură ș.a.:

„Lumina” (București), An. II, nr. 425 și 433, 5 și 13 nov. 1918, p. 1 și 12

De la Bălți la Chișinău (Povestea unei călătorii), (Luca)

După cinci ore de chin, iată-mă ajuns la Chișinău! Răsuflu adânc și mă îndrept vesel spre ieșire. Afară plouă mereu și niciun birjar care să-mi ducă în oraș bagajele și trupul obosit și re-begit de frig. Îmi ajută un soldat român, nu știu bine: din milă pentru mine sau de nevoie pentru el. [10, p. 69]

Lipsa mijloacelor de transport rapide sau confortabile este un indicator al dificultăților zilnice trăite de oameni, dar și al instabilității infrastructurii în Basarabia, mai ales după schimbarea regimului politic. Faptul că nu există „birjar care să-mi ducă în oraș bagajele” subliniază nu doar lipsa de facilități, ci și o anumită izolare socială și geografică a regiunii, care, în acea perioadă, era încă în proces de integrare în România.

Alte publicații iau forma unor rapoarte din teritoriu privind evenimentele legate de realizarea Unirii. După semnarea actului, ziarele vor publica activ materiale care reflectă procesul de integrare a Basarabiei.

„România” (Iași), An. I, nr. 308, 18.01.1918, p. 2

***Correspondență din Bălți (Basarabia)

Mișcarea fraților noștri basarabeni se accentuează tot mai puternic. După cursurile de limbă română, care s-au ținut astă-vară la Chișinău pentru învățătorii moldoveni, s-au ținut în luna Octomvrie trei cursuri nouă la Chișinău, Bălți și Soroca. (...)

Dragostea de limbă, istoria și literatura românească e foarte mare în învățători. Din nefericire nu sunt nici cărți, care să poată fi răspân-

dite între acești luminători ai satului, dornici de carte românească. (...) [10, p. 49]

După semnarea Declarației de Unire, orașul Chișinău a cunoscut o serie de schimbări semnificative atât din punct de vedere politic, cât și social, cultural și economic. Aceste schimbări reflectă tranziția regiunii de la un teritoriu aflat sub dominația Imperiului Rus la unul parte integrantă a României Mari. Autoritățile române au preluat controlul asupra regiunii și au început procesul de integrare a Basarabiei în structurile administrative și politice ale României. Chișinău a devenit un centru administrativ important, iar guvernul român a înființat diverse instituții care să faciliteze integrarea regiunii, printre care: școli, spitale și birouri administrative.

„Viața Românească” (București), An. XIII, nr. 8, august, 1921, p. 264-280

Chișinăul (Petre Cazacu)

Peste drum de reședința Corpului de armată este teatrul și clubul orașului. Clădirile nu sunt nici frumoase, nici impozante. Interesant însă e cercul, – un fel de Jokey-club al Chișinăului, altădată club englezesc, apoi cerc al nobilimii, acum pur și simplu club. Este interesantă și evoluția lui internă în ultimii ani.

La începutul anului 1917 sălile lui erau pline de demnitari localnici și veniți de aiurea, de funcționari în uniforme, de militari; intrarea muritorilor comuni era dacă nu imposibilă, totuși grea. La sfârșitul aceluiași an, sălile clubului erau cercetate de orice soldat și lucrător. Cătărău, pe atunci șef de garnizoană, venea și el să controleze publicul, să vâneze burjuii. La începutul anului 1918 încep să reapară la club vechii membri și Români. Raporturile bune s-au stabilit repede. Aici s-a sărbătorit la 24 Ianuarie 1918 proclamarea republicii moldovenești și la 27 Martie unirea. Acum, peste jumătate din membrii clubului și direcției lui sunt români din regat, magistrați, ofițeri, funcționari, profesori; nu mai vezi uniforme militare și civile rusești: unirea, atât la mesele de mâncare din sufragerie, cât și la biliard, poker, maus, bridj, este deplină; chiar biblioteca are cărți românești și aproape toate ziarele. [9, p. 74-75]

În căutarea unei societăți mai bune, basarabienii relaționează în totalitate cu această nouă lume și se integrează în ea. Deziluzionați în societatea de sub dominația țaristă, încep să cunoască alte realități. Urmează un proces de adaptare la o nouă societate cu un viitor optimist.

Această atmosferă morală a determinat formarea unui discurs social dominant, ale cărui mărci expresive au fost concretizate în presa din regiune. În Basarabia anilor 1917–1918 apar mai multe ziare care au contribuit la promovarea spiritului național (*Cuvânt Moldovenesc, Ardealul, Luminătorul, Soldatul Moldovan, România Nouă, Sfatul Țării, Școala Moldovenească, Basarabia* ș.a.).

În general, publicistica din Basarabia atestă aceleași mărci discursive ca și presa de peste Prut. Repertoriu lexical și tehnicile utilizate de către narator urmăresc același scop: prezentarea Unirii ca pe un act de mare însemnătate și strictă necesitate, subliniind nu doar importanța istorică a acestui eveniment, ci și valorile naționale, spiritul de unitate și sacrificiile necesare pentru realizarea acestui ideal. Discursul dominant este structurat într-un mod care reflectă grandiozitatea momentului. Printr-un limbaj încărcat de semnificații și printr-o construcție narativă atent planificată – cu utilizarea repetițiilor, a contrastelor, a descrierilor detaliate –, naratorul reînvie în mintea cititorului sentimentul de mândrie națională.

Totodată, ziarele din Basarabia au reflectat și ambiguitatea, provocările asociate cu procesul de unificare, datorită diversității de opinii și sentimente din regiune. De asemenea, au analizat impactul social, economic și cultural al Unirii asupra comunităților locale. Printre problemele specifice de integrare se numără: lupta pentru autonomia Basarabiei în domeniile administrativ, economic, cultural; alegerea puterii supreme în ținut – Sfatul Țării; introducerea limbii materne a populației majoritare din Basarabia ca limbă oficială în administrație și justiție, ca limbă de predare în școală și în serviciul religios în biserică ș.a.

La o primă etapă, erau frecvent publicate apeluri la implicarea activă în procesul de con-

știentizare și schimbare socială. Impresionează amploarea campaniei de presă desfășurată activ în perioada din jurul anului 1917 și până în 1918, al cărei scop a fost pe deplin atins: mobilizarea populației din Basarabia și realizarea Unirii. Acest demers publicistic, privind formarea conștiinței naționale, a fost unul complex și s-a desfășurat pe multiple fronturi – politic, educațional, religios și social.

„Cuvânt Moldovenesc”, Chișinău, anul IV, nr. 21, 12.03.1917, p. 1

Noi despre noi înșine

Aceasta ni este părerea despre purtarea gazetei și acesta ni este și răspunsul la nedumerirea celor nerăbdători, cari ar vrea, ca noi mereu să strigăm despre interesele naționale ale neamului nostru. Noi credem, că strigătele noastre nu vor fi luate în samă, câtă vreme norodul nostru nu va fi în stare să le sprijine. Iar pentru aceasta, norodul trebuie trezit la viață, trebuie luminat și povățuit cu cuvântul de bine și numai atunci ne vom putea sprijini pe el. Atunci el singur, poate, își va rădica glasul pentru interesele sale naționale, și, firește, că aceasta va fi mult mai cu folos pentru neamul nostru. [2, p. 17-18]

În textele de tipul celui de mai sus, *Noi despre noi înșine*, se transmite ideea că strigătele pentru interesele naționale nu vor avea impact decât atunci când „norodul nostru” va fi pregătit să sprijine aceste revendicări. Repetarea verbului „trebuie” subliniază necesitatea acțiunii imediate și a unei transformări de fond a societății. Se face apel la o responsabilitate comună de a „luminat și povățuit cu cuvântul de bine”, subliniind că succesul revendicărilor naționale nu depinde doar de forța retoricii, ci de pregătirea și mobilizarea reală a poporului.

Imperativul colectiv este o tehnică frecvent utilizată în discursurile de antrenare socială, prin care se subliniază necesitatea unui efort comun:

Cuvânt Moldovenesc, Chișinău, anul IV, nr. 23, 19.03.1917, p. 1

Să voim

Dar va trebui pentru aceasta să ostenim cu toții, ca prefacerea să se desăvârșească și să se sta-

tornicească temeinic. Datori sântem să dăm ocârmuirei de azi ascultarea și sprijinul nostru. Iar când se vor face alegerile în Adunarea întemeitoare și când a fi să se croiască noul aşăzământ obştesc, nu alţii vor avea sarcina să se străduiască pentru drepturile noastre, ci noi înşine. De aceea umăr la umăr cu toate popoarele împărăţiei şi cu credinţă în Dumnezeu – înainte! [2, p. 18-19]

Tensiunea momentului i-a determinat pe unii scriitori să apeleze la un limbaj insistent, de urgenţă.

De exemplu, avertismentul lui Onisifor Ghibu „Acum ori nicio dată!” subliniază consecinţele grave ale inactivităţii sau amânării unei acţiuni esenţiale într-un moment crucial al istoriei: dacă nu se acţionează acum, oportunitatea se va pierde pentru totdeauna, iar rezultatul ar putea fi irecuperabil:

„Cuvânt Moldovenesc”, Chişinău, anul IV, nr. 25, 26.03.1917, p. 2

Acum ori nici odată (Onisifor Ghibu)

Moldovenilor! Ne aflăm în împrejurări, în cari pân acum nu ne-am văzut nici odată. Ni se face nouă un eczamen, (...) Înaintea revoluţiei noi eram ocârmuiţi de alţii. Şi cât de rău eram ocârmuiţi, dar totuşi ne-am desprins în toate să ne lăsăm în nădejdea ocârmuitorilor. Singuri nu făceam pentru noi aproape nimica.

Acuma însă stăpânirea nouă a mărturisit, că pentru stăpânire, chiar cât de bine ar fi alcătuită, îi peste putinţă a îngriji de toate şi pentru toţi. Ea s-a pus pe a orându-i bine poştă, drumurile de fer, viaţa economică şi financiară din Rusia întreagă şi afară de asta să scoată războiul la un capăt bun. (...)

Ce să facem atunci? La această întrebare e uşor de răspuns. Trebuie să rădicăm sus steagul, pe care să fie scris unire. Trebuie mai degrabă să ne arătăm ca o putere mare, ca şi pe noi lumea să ne ee în samă. Trebuie să scoatem nevoile noastre la dezbatere în lumea largă. Trebuie să ne pregătim pentru o luptă crâncenă cu duşmanii noştri, cari de o sută şi mai bine ani ne-au ținut în bezna întunericului şi cari şi acum n-ar vrea să ne vadă trăgându-ne la lumină.

Şi toate acestea trebuiesc făcute cât mai degrabă, pân ce nu-i pierdut timpul.

„Acum ori nici odată să dăm dovadă la lume” că şi noi suntem un popor vrednic de a trăi pe acest pământ. [2, p. 21-22]

Apelul la credinţă şi divinitate este un element recurent în publicistica vremii. De pildă, Octavian Goga foloseşte religia ca un instrument de consolidare a unităţii naţionale. Scriitorul corelează evenimentele naţionale cu cele sacre, creând astfel o legătură între lupta pentru dreptate şi sacralitatea actului naţional:

„Cuvânt Moldovenesc”, Chişinău, anul IV, nr. 27, 2.04.1917, p. 1

Învieră noastră (Octavian Goga)

Taina sfântă a învierii pătrunde astăzi sufletele noastre. Nici odată prăznuirea rădicării din mormânt a Mântuitorului n-a avut un înţeles mai adânc pentru norodul moldovenesc, ca în aceste zile de primăvară. Paştile de-acum sunt Paşti roşii de sângele vărsat pentru apărarea moşiei, dar sunt mai ales Paşti luminate de cea dântăi rază, care însăninează cugetul tuturor neamurilor de pe cuprinsul fără hotar al împărăţiei ruseşti. Câtă asămănare între sărbătoarea învierii lui Hristos şi deşteptarea obştească a ţării petrecută sub ochii noştri! Ca şi fiul lui Dumnezeu norodul acesta a pătimit şi a fost bătut şi cu fiere a fost adăpat pentru împlinirea scripturii. Ca şi pe El cărturarii L-au vândut, fariseii L-au ispitit. Dar tot ca Mesia din Nazaret norodul a spart lespede de pe groapa lui, a înviat din morţi, strălucirea lui a străbătut pământul şi într-o clipă catapeteazma lumii s-a cutremurat şi au căzut capiştile idolilor. [2, p. 23-24]

Prin metafora „Taina sfântă a învierii” se stabileşte o analogie directă între Învieră lui Hristos şi „deşteptarea obştească a ţării”, identificând poporul moldovean cu Mântuitorul, care a „pătimit” şi a fost „bătut”, dar care, la fel ca Mesia, „a înviat din morţi”.

Totodată, nu lipseşte apelul la „lupta politică”, prezentată ca o continuitate a luptei naţionale din trecut. Această conexiune cu strămoşii

și cu trecutul istoric al națiunii face apel la mândria națională și la datoria de a continua lupta pentru libertate și drepturi:

„Cuvânt Moldovenesc”, Chișinău, anul IV, nr. 27, 2.04.1917, p. 2

La luptă în unire (Onisifor Ghibu)

Și care ni este datoria de cetățeni slobozi, de fi ai lui Traian, și urmași ai lui Ștefan-Vodă-Cel-Mare. Prin lupta politică. Noi trebuie să dăm mână cu mână și să întocmim din toate suflitele moldovenești o singură suflare – un partid național moldovenesc, care să lupte pentru autonomia moldovenilor (...)

Moldoveni, ținând minte, că în unire stă puterea, adunați-vă împrejurul steagului, care va fi degrabă rădicat de partidul național moldovenesc și, în rânduri strânse porniți la luptă pentru înfăptuirea în viață a slobozenilor și a drepturilor făgăduite. [2, p. 24-26]

Deși cele două apeluri sunt diferite în abordarea lor – primul fiind spiritual și moral, iar al doilea concret și activ –, ele se completează reciproc. Mobilizarea spirituală este un fundament pentru mobilizarea politică, iar acțiunea colectivă nu poate fi realizată fără o unitate internă, spirituală și națională. În acest context, mobilizarea populației se face atât pe planul interior, prin trezirea conștiinței religioase și naționale, cât și pe planul exterior, prin acțiune politică și unitate socială.

Pe lângă apelurile adresate întregii societăți (*Moldovenilor, uniți-vă! Moldoveni, deșteptați-vă!*) îndemnuri sunt trimise în adresa anumitor comunități. În mod special se cere implicarea învățătorilor și a preoților, două grupuri fundamentale în educația și coeziunea socială. Apelurile sunt formulate astfel încât să răspundă nevoilor și caracteristicilor specifice comunităților respective:

„Cuvânt Moldovenesc”, Chișinău, anul IV, nr. 29, 12.04.1917, p. 2-3

I.A. Buzdăga, învățător, Cătră învățătorii Basarabiei (Cu prilejul adunării lor în Chișinău)

O adâncă durere trebui să-l cuprindă pe fie-

care moldovan, care aruncă o privire în dările de samă despre țara noastră. Moldovenii, deși sânt cei mai mulți la număr, sânt cei mai înapoiți în știință și în cultură [...]

Limba de predare în satele moldovenești să fie limba moldovenească. Limba rusască se va învăța deosăbit. Toate cărțile de școală vor fi în limba norodului. Dregătoriile școlare ale țării să ee măsuri grabnice pentru întocmirea astor fel de cărți. Ele să îmbrățișeze pe lângă alfabetul rusesc și pe cel latinesc. [2, p. 32-33]

„Cuvânt Moldovenesc”, Chișinău, anul IV, nr. 31, 19.04.1917, p. 1-2

Cătră preoțimea moldovenească (Onisifor Ghibu)

Cu prilejul adunării preoților în Chișinău la 18 aprilie 1917 [...]

Credința noastră este că cea dentâi datorie a preoțimei moldovenești de-o-camdată e ca să se înscrie în partidul național și să se îndatoreze a câștiga și poporul pentru acest partid [...]

Cu aceste cuvinte frățești vă întâmpină comitetul vremelnic al partidului național moldovenesc în aceste clipe, când întreaga preoțime din Basarabia se adună la sfat în Chișinău. [2, p. 33-35]

Învățătorii, considerați piloni ai dezvoltării culturale și educaționale a poporului, sunt chemați să contribuie la trezirea conștiinței naționale prin instruirea corespunzătoare a viitoarelor generații. Așadar, prin educație se înțelege nu doar învățătura academică, ci și formarea unui sentiment de apartenență națională.

Preoții, în schimb, sunt invitați să folosească autoritatea spirituală pentru a mobiliza și ghida poporul în direcția realizării idealurilor naționale. În acele vremuri, preoții aveau un rol dublu: ghizi spirituali și mobilizatori politici.

În cele din urmă, drept rezultat al unei campanii intense de mobilizare a populației și de promovare a ideii naționale, Unirea Basarabiei cu România a fost săvârșită la sfârșitul lui martie 1918. Încă la începutul lui aprilie 1917, Onisifor Ghibu își exprimă speranța că Actul Unirii va fi desăvârșit: „Avem cele mai frumoase nădejdi, că nu peste mult vă vom putea da

veste despre multe alte lucruri bune, cari au început a se face și cari vor fi spre binele moldovenilor” [2, p. 29-30].

După ce în data de 27 martie 1918 ziarul „România Nouă” (Chișinău, anul II, nr. 56) anunță pe prima pagină sosirea reprezentanților Guvernului Român la Chișinău, printre care primul ministru român, d-l Al. Marghiloman și d-l General Hârjeu, ministrul de război, au urmat numeroase articole care anunțau marea realizare – Sfatul Țării a semnat Declarația de Unire a Basarabiei cu România:

„România Nouă”, Chișinău, anul II, nr. 57, 28.03.1918, p. 2

Moldovenii pentru Unire – Blocul moldovenesc din Sfatul Țării votează pentru unirea cu România

Ceeace era fresc să se întâmple, a început acum să ia trup. Moldova răsluită de Ruși la 1812 să face din nou la loc. Frunțașii moldoveni, pe cari Rușii îi credeau înstrăinați de neamul lor, au înțeles glasul sângelui și la cel dintâi prilej potrivit, au întins mâna spre frații de cari au fost despărțiți. Moldovenii din Sfatul Țării au făcut cei dintâi pași concreți spre Unire în seara zilei de 26 Martie. [2, p. 281-282]

În perioada imediat următoare Unirii Basarabiei cu România, evenimentul a fost pe deplin celebrat în presă, scriitorii l-au înfățișat în textele lor ca pe o „vindecare a unei răni istorice”:

„România Nouă”, Chișinău, anul II, nr. 57, 28.03.1918, p. 1

Basarabia s-a unit cu țara-mamă (Onisifor Ghibu)

Ziua de 27 Martie 1918 este pentru Basarabia ziua Dreptății celei mari.

În această zi Istoria a reparat marea neglijare săvârșită la 12 Maiu 1812 când trupul Moldovei a fost frânt în două și partea ei dintre Prut și Nistru a fost dată pe mâini străine cari au căutat să o sugrume. [2, p. 280-281]

Discursul publicitar exprimă deja un sentiment de mândrie națională și se va orienta spre

a asigura opinia publică de corectitudinea deciziei luate:

„România Nouă”, Chișinău, anul II, nr. 57, 28.03.1918, p. 2

Unirea Basarabiei (N.N. Alexandri)

Noi am înfăptuit cel mai mare eveniment, ale cărui consecințe sunt fără de număr. Suntem uniți cu țara mamă.

La 1859 pe orizontul politic al Europei s-a ivit deodată un om nou, care a cerut să fie recunoscut. Acest om era România.

În timp de 60 de ani țara aceasta unită din două principate slabe, s-a întărit și s-a impus respectului Europei. Acum ea caută să adune la sânul ei și celelalte țări locuite de fiii neamului nostru. Cea dintâi asupra căreia a căzut norocul este Basarabia, care astăzi se unește cu România.

Binecuvântat fie ceasul în care în mințile noastre s-a născut ideea de Unire! Urmările ei vor fi din cele mai binefăcătoare. Istoria va scrie acest act solemn cu litere de aur în paginile ei.

Să dea Dumnezeu ca acest act istoric să fie ca un sunet de alarmă pentru unirea tuturor provinciilor românești răslețite.

Cu Dumnezeu, și-ntr-un ceas bun! [2, p. 281]

Totodată, se susține ideea că Unirea este doar începutul unui proces mai larg de reunificare a tuturor provinciilor românești. Deci, Unirea este prezentată ca un act istoric de mare însemnătate, dar și ca un impuls pentru viitorul național, care trebuie continuat.

În concluzie, putem spune că publicistica interbelică a jucat un rol esențial în consolidarea Unirii Basarabiei cu România, fiind un veritabil teren de confruntare a ideologiilor și a intereselor politice, dar și un mijloc de exprimare a identității naționale. Abordarea sociocritică a textelor din această perioadă a evidențiat diversitatea perspectivelor asupra Unirii, influențată de contextul social, politic și cultural specific fiecărei regiuni, dar și de atmosfera morală a epocii.

S-a pus în lumină contrastul dintre discursurile provenite din diferite „medii sociale”: România (discursul bucureștean, ieșean)

și Basarabia (discursul chișinăuian, bălțean). În timp ce discursul publicitar din România se caracterizează printr-o stare generală de euforie cu nuanțe de incertitudine în fața unui viitor necunoscut, cel din Basarabia, mai ales în perioada de până la semnarea Declarației, are un puternic caracter mobilizator și justificativ.

Salvarea, eliberarea, emanciparea, educarea, culturalizarea basarabenilor; evaluarea problemelor social-economice din regiune, a investițiilor ce urmau a fi făcute – sunt subiecte recurente în publicistica din România. Deseori, se constată greutățile cu care se confrunta Basarabia în procesul de adaptare la un nou regim politic și la un context cultural diferit, dar aceste provocări sunt descrise cu optimism, mai degrabă ca fiind temporare și depășibile datorită ajutorului și implicării „fraților” de peste Prut.

Pe de altă parte, în publicistica din Basarabia se punctează și se celebrează fiecare acțiune realizată întru săvârșirea Unirii. Procesul de surmontare a numeroaselor probleme de integrare și adaptare reflectă dinamica complexă între România și Basarabia, între idealismul unității și realitățile concrete ale consolidării acestuia.

La nivelul ambelor discursuri, viitorul este văzut într-o lumină optimistă și profund legat de recuperarea unui trecut istoric care, deși a fost marcat de suferință, este văzut ca o sursă de învățăminte și de reziliență.

Structurile textuale (interne), așa cum s-a putut observa în exemplele citate, definesc fidel structurile externe (social-istorice). Statutul socialității în publicistica din interbelic este determinat de necesitatea de a transmite discursuri stimulative, bazate pe retorica dreptății istorice. Așadar, prin utilizarea resurselor ideologice și simbolice, s-a legitimat Unirea și s-a întărit unitatea națională.

Referințe bibliografice:

1. Taine, Hippolyte. *Introducere la Istoria literaturii engleze*. În: Hippolyte Taine, „Pagini de Critică”,

texte alese, traduse și prefațate de Silviu Iosifescu. București: Editura pentru literatura universală, 1965, p. 247-273.

2. *Unirea din 1918 în presa din regiunea Moldovei (Basarabia)*, coord. Diana Vrabie. Iași: Asachiana, 2018, 395 p.

3. Grati, Aliona (coord.); Iovu-Macari, Elisaveta; Popa, Oxana; Dementieva, Diana; Gotca, Rodica. *Opera literară ca dialog și relație: Noi modele critice: dialogica, imagologia, sociocritica, critica orientată către cititor, ergocritica*. Chișinău: Știința, 2021, 497 p.

4. Grati, Aliona. *Opera literară ca dialog și relație*. În: Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademios”, nr 4(67), 2022, p. 104-109. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/104-109_40.pdf

5. Popa, Oxana. *Sociologia textului literar în accepția lui Pierre V. Zima*. În: Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură, nr. 2/2021, p. 86-92. https://dialogica.asm.md/articolePDF/Dialogica_nr%208_site_86-92.pdf

6. Popa, Oxana. *Textul literar ca discurs al socialității. Sociocritica franceză*. În: Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură, nr. 3/2019, p. 80-93. <https://dialogica.asm.md/wordpress/wp-content/uploads/2019/12/popa.pdf>

7. Zima, Pierre V. *Texte et société. Perspectives sociocritiques*. Paris: L'Harmattan, 2011.

8. *Ziarele românești despre Unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei*, vol. I: *Promovarea idealului Unirii Basarabiei, Transilvaniei și Bucovinei: 21 Martie – 15 Decembrie 1917*, vol. II: *Basarabia pe calea Unirii cu România: 16 Decembrie 1917 – 8 Aprilie 1918*, coord. Marius Diaconescu, Andrei Florin Sora. București: Editura Ars Historica, 2018.

9. *Chișinău, Evocări interbelice*. Ediție îngrijită și argument de Diana Vrabie, cuvânt înainte de Adrian Dinu Rachieru. București: Eikon, 2018, 384 p.

10. *Bălțiul în lumina vremurilor de altădată*, ediție îngrijită de Diana Vrabie. Chișinău: UNU, 2022 (Fox Trading), 250 p.

* Articolul este elaborat în cadrul subprogramului științific 010402 „Cultura și politica în con textul schimbărilor regimurilor politice: de la Basarabia românească la Republica Moldova” (USM, 2024–2027).